

Torskinge kyrkogård

Kulturhistorisk inventering och förslag till bevarandeplan
Torskinge socken i Värnamo kommun, Jönköpings län, Växjö stift

Torskinge kyrkogård

Kulturhistorisk inventering och förslag till bevarandeplan
Torskinge socken i Värnamo kommun, Jönköpings län, Växjö stift

Jönköpings läns museums dnr: 2019-112

Rapport och foto: Charlotte Mårland

Grafisk mall: Anna Stålhammar

Tryck: Arkitektkopia, Jönköping

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping

Tel: 036-30 18 00

E-post: info@jkpglm.se

www.jkpglm.se

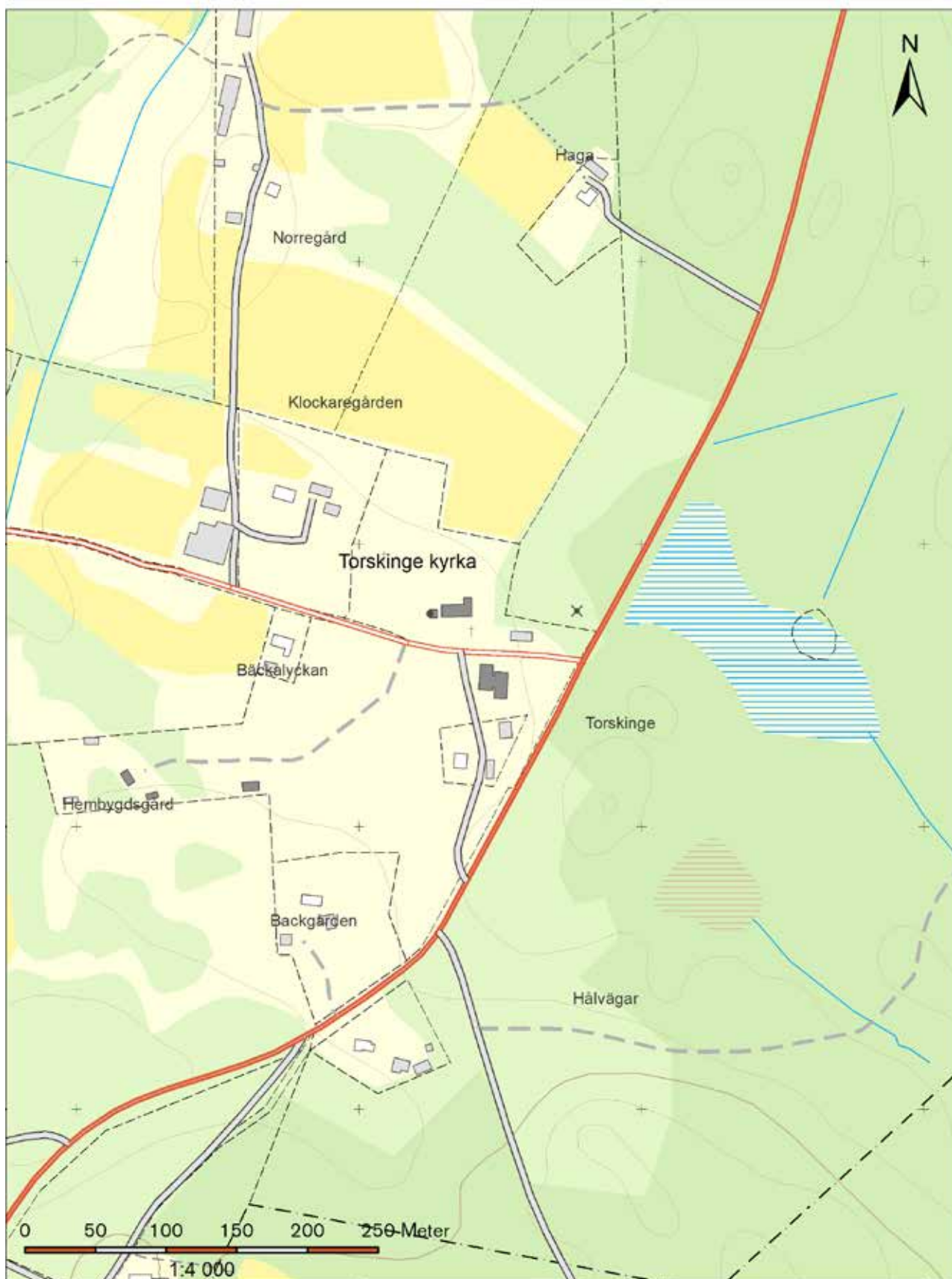
Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:

© Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833.

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2021

Innehåll

Inledning.....	5
Inventeringens uppläggning.....	5
Allmän kyrkogårdshistorik.....	6
Tre vanliga gravvårdstyper.....	8
Lagstiftning.....	8
Kulturmiljölag (1988:950).....	8
Begravningslag (1990:1144).....	9
Allmänna skötselråd.....	11
Torskinge kyrka och kyrkomiljö.....	12
Kyrkogårdens historia.....	12
Beskrivning av kyrkogården idag.....	13
Allmän karaktär.....	13
Omgärdning.....	13
Ingångar.....	14
Vegetation.....	14
Gångsystem.....	14
Gravvårdstyper.....	14
Beskrivning av kvarter.....	15
Kvarter A.....	15
Kvarter B.....	18
Händelsehistorik.....	19
Kulturhistorisk bedömning av kyrkogården i dess helhet.....	20
Att tänka på i förvaltningen av kyrkogården.....	21
Administrativa uppgifter.....	22
Referenser.....	23
Arkiv.....	23
Tryckta källor och litteratur.....	23
Urval Kulturhistorisk värdefulla gravar.....	25
Kriterier vid kulturhistorisk bedömning.....	25
Klass 1.....	25
Klass 2.....	25

Utdrag ur digitala fastighetskartan.

Inledning

På uppdrag av Forshedabygdens församling har Jönköpings läns museum tagit fram föreliggande inventering och förslag till bevarandeplan för Torskinge kyrkogård. Fältarbetet har genomförts under sommaren 2019. Resultatet har därefter diskuterats med uppdragsgivaren och sammanställts under hösten 2019.

Kyrkogårdar och begravningsplatser utgör en viktig del av landets kulturarv och deras kulturvärden regleras av kulturmiljölagen. Kulturhistoriskt värdefulla gravar kan också skyddas av begravningslagen. I första hand är det Svenska kyrkan som har ansvar för att förvalta detta kulturarv med hänsyn till dess värden. Därför är det angeläget att kyrkogårdarnas kulturhistoriska värden kartläggs och preciseras. En viktig del av värdena ligger i äldre gravar och deras utsmyckning.

En bevarandeplan är ett kunskapsunderlag som är tänkt att vara till hjälp och vägledning vid vård, underhåll och förändringar på kyrkogårdarna. Planen kan även fungera som beslutsunderlag för länsstyrelse och stift vid handläggning av olika ärenden.

Inventeringens uppläggning

Rapporten omfattar en översiktlig historik över kyrkogården, en beskrivning med fotografier av de olika kvarteren och deras kulturhistoriska värden samt avslutningsvis en katalog över särskilt värdefulla gravar.

Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering på kyrkogården samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gåtts igenom har varit aktuella kyrkoarkiv på Landsarkivet i Vadstena, Länsstyrelsen i Jönköpings läns arkiv, Antikvarisk-topografiska arkivet i Stockholm (kopior hos länsstyrelsen) samt Jönköpings läns museums arkiv. Utöver arkiv har uppgifter hämtats från aktuell litteratur, exempelvis hembygdslitteratur. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens historia.

För kyrkogården har en sammanfattande kulturhistorisk bedömning gjorts där de kulturhistoriska värdena lyfts fram. Den kulturhistoriska bedömningen av kyrkogården i allmänhet har gjorts i samarbete med Länsstyrelsen i Jönköpings län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv, utan kan vara föremål för omvärderingar. Vid bedömningen har hänsyn tagits till varje enskild kyrkogårds historia och egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och övriga landet. Den övergripande kulturhistoriska bedömningen nämner i de flesta fall inte enskilda gravstenar, utan beskriver värden och karaktärsdrag i stort.

Inför planerade förändringar eller större underhållsåtgärder krävs i regel tillstånd från länsstyrelsen.

En av landers få bevarade kyrkobalkar finns i Brandstorp i Habo kommun.

Den förindustriella kyrkogården var en ängsmark med endast få vårdar av beständigt material. Här har karaktären blivit bevarad på Ornunga gamla kyrkogård, Vårgårda kommun.

Rapporten avslutas med själva inventeringen av kulturhistoriskt värdefulla gravplatser, vilken är avsedd att fungera som en bevarandeplan. Gravarna och deras utsmyckning redovisas i tabellform med text och fotografier samt på en gravkarta. De kulturhistoriskt värdefulla gravarna är kategoriserade i två grupper: *I. Mycket värdefulla* (som i första hand föreslås bevaras på plats) och *II. Värdefulla* (som bör bevaras eller återanvändas på plats eller i andra hand placeras på annan del av kyrkogården beroende på vari värdet består).

Fältarbete och rapport har utförts av antikvarie Charlotte Mårland vid Jönköpings läns museum under 2019. Vid urvalet av kulturhistoriskt värdefulla gravar har samråd förts med församlingen.

Allmän kyrkogårdshistorik

I stort sett alla våra landsortskyrkogårdar är jämnåriga med den första kyrkan på platsen och i de flesta fall medeltida. Efter flera hundra år av obruten kontinuitet är de ännu i bruk. Från medeltidens kyrkogårdar finns dock väldigt litet bevarat. De viktigaste förändringarna som kristendomen införde gällande våra begravnings seder är att platsen för begravingarna skulle vara vigd och inhägnad. Den medeltida inhägnaden kunde bestå av en stenmur, men vanligare var att den var uppförd av timmer, bogårdsbalken, som ibland kunde vara manshög. Till den typiska bilden av en medeltida inhägnad kyrkogård hörde även stigluckan, som både hade en symbolisk och praktisk funktion som port till den vigda jorden.

Den medeltida kyrkogården saknade ett tydligt system med gångar och kvarter. Man gravsätte snarare folk efter deras gårds- eller bytillhörighet i grupperingar med olika form, vilket var en förkristen sedvänja. Till ovanligheterna hörde att man satte en vård över graven. Gravar markerades istället endast av en jordhög. Om en vård trots allt sattes upp var den vanligen av trä, men sten eller smide förekom undantagsvis. Det var också vanligt att man använde sig av kyrkogården även på ett nyttobetonat sätt, där exempelvis hö kunde bärgas.

Den medeltida kyrkogårdens utformning levde kvar väldigt länge, och påminde mest om en äng med små gravkullar och enstaka spridda vårdar. I stort sett börjades förnyelsen under tidigt 1800-tal, men ännu vid sekelskiftet 1900 hade många landsortskyrkogårdar kvar den ålderdomliga ängskaraktären. Förnyelsevägen började i städerna genom nya bestämmelser om externa begravningsplatser. Gravsättningar på stadskyrkogårdarna förbjöds av hygieniska skäl och i stället skulle friliggande begravningsplatser förläggas utanför städerna. Denna process inleddes på 1780-talet och en tydlig kunglig förordning från 1815 angav att begravingar innanför stadskärnan måste upphöra och att begravningsplatser

– utan andra kyrkobyggnader än t ex gravkapell – skulle anläggas utanför stadsområdena. År 1805 beslutades dessutom att staten genom sin myndighet Överintendentsämbetet skulle ansvara och ha överinseende över att kyrkogårdar och begravningsplatser blev prydligt och hälsosamt anlagda.

Runt om i landet anlades många begravningsplatser precis utanför stadskärnorna under de första decennierna av 1800-talet. De anlades med symmetriska gångsystem och kvartersindelningar, trädplanteringar för att förbättra luftkvaliteten och stenmurar med smidesgrindar. I de arkitektoniskt anlagda begravningsplatserna exponerades vissa gravar tydligare än andra. Att begravas utifrån vilken gård eller by man tillhörde ersattes nu av kategorierna köpegravar respektive allmänna gravar. Detta var en social indelning där de som ville och hade förmåga att köpa sin gravplats både fick en större sådan för hela sin familj och en bättre placering utmed gångar eller nära entréerna. Köpegravarna anlades ofta med grusbäddar och stenramar och senare även häckomgärdningar. Andra begrävdes kostnadsfritt utmed den så kallade allmänna linjen. Där gravsattes man tätt i en kronologisk ordning allt eftersom dödsfallen inträffade. Man begrävdes således oberoende om ens man eller hustru eller övrig familj låg på annan plats. Gravvårdarna var oftast små, oansenliga och inte särskilt varaktiga. Indelningen av kyrkogården mellan köpegravsområde å ena sidan och allmänt område å den andra speglade ett socialt uppdelat samhälle.

Trädkransen utefter kyrkogårdens yttre begränsningar introducerades först på städernas begravningsplatser, men nådde under 1800-talets slut även allt fler landsortskyrkogårdar. Då introduceras också de typiska sorgeträden med ett hängande växtsätt. I början av 1900-talet planlades även kyrkogårdarna på landsorten i kvarter med symmetriskt lagda gångar, grusbäddar på gravarna och välklippta häckar eller stenramar runt om.

På 1920-talet började en ny typ av begravningsplats att anläggas – skogskyrkogården. Dessa präglas av friväxande och naturligt förekommande träd, såsom gran, tall och björk. Endast sällan eller i begränsad omfattning används planterade och kultiverade träd. En av de tidigaste i landet var skogskyrkogården i Skillingaryd från 1922.

Vid 1900-talets mitt var kyrkogårdarna särskilt utvecklade, men nu inleddes en period av förenkling och rationalitet. Företeelsen med allmänna linjen levde kvar till mitten av 1900-talet, men upphörde officiellt 1964. Samtidigt började man av rationella skäl ta bort stenramar, häckomgärdningar och grusbäddar för att ersätta det med mer lättskötta gräsmattor. Den sociala utjämningen av ståndssamhället avspeglades på kyrkogårdarna genom allt mer enhetliga gravvårdar utan titlar och oftast i ett liggande format.

Från och med 1980-talet blev gravvårdarna återigen mer

Åsenhöga ödekyrkogård (Gnosjö kommun). På denna kyrkogård är mycket av den ålderdomliga, ängsliknande karaktär, som varit vanlig i äldre tid bevarad.

På de mer påkostade köpegravarna var både gravvård och inhägnad omsorgsfullt utformade. Här ett exempel från Norra Solberga kyrkogård i Nässjö kommun.

På kyrkogården i Ingatorp (Eksjö kommun) kan man uppleva den allmänna linjens gravområde med små anspråkslösa vårdar tämligen intakt.

Ett exempel på en gravvård från 1960-talet på begravningsplatsen i Aneby.

individualiserade. Idag ser vi en mångfald olika former på gravstenar från liggande naturstenar till mer fantasifullt utformade vårdar. Den ökade individualiseringen under 1900-talets slut speglas också genom de många olika begravningsformer som idag erbjuds. Förutom kistbegravning och urngravar med personliga vårdar, erbjuds också exempelvis minneslundar för aska som grävs ner anonymt utan plats för namn, men med gemensam plats för blommor. Ett annat alternativ är askgravlundar, där den plats var och en begravts på markeras.

Tre vanliga gravvårdstyper

Det finns en stor variation vad gäller gravvårdarnas utformning, men här presenteras tre typer som är särskilt vanliga.

Från det sena 1800-talet fram till 1920-talet var det vanligt att köpegravar förseddes med påkostade vårdar med stående format. Det kunde vara högresta bautastenar, obelisker och liknande. Dessa vårdar restes ofta över samhällets övre skikt och inte sällan är de försedda med både titel, namn, årtal, hemvist och ett bibelcitat. Vårdar av denna typ är ofta påtagligt karaktärskapande och betydelsefulla i kyrkogårdsmiljön. De kan också ha ett konstnärligt värde.

I kontrast till de mer påkostade gravvårdarna finns de mindre stenarna, som restes inom den allmänna linjen. Dessa har ofta en rektangulär form utan utvecklad utsmyckning. Texten är ofta lakonisk – förnamn, ofta men inte alltid efternamn, hemvist och årtal. Dessa enkla vårdar är i sig inte iögonfallande, men berättar ändå om en viktig del av det äldre gravskicket och samhällets hierarkiska organisation.

Tiden efter andra världskriget medförde en långtgående förenkling av gravvårdarna, som samtidigt skapade en likriktning. Stenarna tillverkades maskinellt och det fanns ofta en standardiserad uppsättning symboler som kunde tillföras och kombineras. Kyrkogårdsmiljöer som domineras av dessa stenar kan naturligtvis också ha ett kulturhistoriskt värde, men då är det i regel inte de enskilda vårdarna som är intressanta utan snarare helheten.

Lagstiftning

Kulturvärden på kyrkogårdar skyddas såväl i kulturmiljölagen som begravningslagen. Här nedan följer utdrag som har bäring på förvaltningen av kyrkogårdarnas kulturvärden.

Kulturmiljölagen (1988:950)

1 kap. Inledande bestämmelser

1 § Det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda kulturmiljön.

Ansvar för kulturmiljön delas av alla. Såväl enskilda som myndigheter ska visa hänsyn och aktsamhet mot kulturmiljön.

Den som planerar eller utför ett arbete ska se till att skador på kulturmiljön undviks eller begränsas.

Bestämmelserna i denna lag syftar till att tillförsäkra nuvarande och kommande generationer tillgång till en mångfald av kulturmiljöer. Lag (2013:548).

4 kap. Kyrkliga kulturminnen

1 § Kulturhistoriska värden i kyrkobyggnader, kyrkotomter, kyrkliga inventarier och begravningsplatser är skyddade enligt bestämmelserna i detta kapitel.

Begravningsplatser

11 § I värden av en begravningsplats skall dess betydelse som en del av vår kulturmiljö beaktas. Begravningsplatserna skall vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas eller förvanskas.

12 § Begravningsplatser enligt detta kapitel är sådana områden eller utrymmen som avses i 1 kap. 1 § begravningslagen (1990:1144). Bestämmelserna om begravningsplatser omfattar också sådana byggnader på begravningsplatsen som inte är kyrkobyggnader samt fasta anordningar såsom murar och portaler. Lag (1990:1146).

13 § I fråga om en begravningsplats som anlagts före utgången av år 1939 krävs tillstånd av länsstyrelsen

1. för att utvidga eller på något annat sätt väsentligt ändra begravningsplatsen,
 2. för att där uppföra någon ny byggnad eller fast anordning eller riva eller väsentligt ändra befintlig byggnad eller fast anordning.
- Länsstyrelsen får ställa de villkor för tillståndet som är skäliga med hänsyn till de förhållanden som föranleder ändringen. Villkoren får avse hur ändringen skall utföras samt den dokumentation som behövs. Lag (1999:304).

Väsentliga förändringar kan innebära till exempel ändring av omgärdning, trädplanteringar, större omplaneringar av gravkvarter, ändringar i gångsystem och dess beläggning, nya belysningsinstallationer.

Begravningslag (1990:1144)

7 kap. Gravrätt

Gravanordningar m.m.

25 § Gravplatsen får förses med gravanordning, om det inte strider mot vad som är avsett att gälla för den del av begravningsplatsen där gravplatsen är belägen.

26 § Gravrättsinnehavaren bestämmer gravanordningens utseende och beskaffenhet. Detsamma gäller gravplatsens utsmyckning och ordnande i övrigt. Upplåtaren får dock besluta de begränsningar i gravrättsinnehavarens bestämmanderätt som är nödvändiga för att tillgodose en god gravkultur.

Gravrättens upphörande

37 § Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av något annat skäl bör bevaras för framtiden, ska upplåtaren om möjligt lämna kvar den på gravplatsen.

Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, ska den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats. Ytterligare föreskrifter om hänsynen till kulturmiljöarbetets intressen finns i kulturmiljölagen (1988:950). Lag (2013:552).

Ibland uppstår frågan om ansvar och skydd för en enskild gravvård. Så länge gravrätten inte gått ut ägs gravvården m.m. av gravrättsinnehavaren. När gravrätten gått ut övertas ansvaret av upplåtaren, vilket oftast är pastoratet. Om gravvården således står kvar på den tillhörande graven ger begravningslagen ett skydd. Om gravvården däremot flyttas till en annan plats på kyrkogården eller förvaras i kyrkobyggnaden kan det vara aktuellt att föra in den i kyrkans inventarieförteckning.

Allmänna skötselråd

Grunden för skötseln av kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar är att de inte skadas, utan ges en så lång livslängd som möjligt. De förebyggande åtgärderna är väsentliga och kan motverka uppkomsten av skador genom till exempel mekanisk åverkan, biologisk påväxt och väder.

Vid rengöring och reparation av vårdar av mjukare bergarter (kalk- och sandsten) och järn som är över 100 år gamla bör konservator för sten respektive metall kontaktas för rådgivning eller åtgärd.

En orsak till skador är mekanisk åverkan genom trädgårdsfordon och andra redskap. Varsamhet vid gräsklippning minimerar risken för sprickor och bortfall av material.

En annan orsak är nederbörd och biologisk påväxt av lavar, alger och mossor. Dessa gynnas av att en sten står skuggigt och fuktigt. Liggande hållar och stående vårdar av mjuk bergart som kalk- och sandsten är särskilt känsliga för vådrets makter. På vintern tränger fukt in i sprickor och vidgar dessa och spränger till slut bort stenmaterial. Detta kan på sikt helt radera ut en inskription eller relief. Därför är det viktigt att hålla till exempel hållar rena från löv och grenar. Känsliga vårdar och hållar av hög ålder kan med fördel ges en skyddsklädsel eller täckning permanent eller under vinterhalvåret för att motverka frostsprängning.

Vårdar och gravstaket av järn är en kategori för sig, som kräver kontinuerligt underhåll. Vid ommålning befrias metallen från rostbeläggning med stålborste. Därefter grundas järnet med mörja och slutstrykes med linoljefärg. Lagningar bör anförtros åt hantverkare eller konservator med erfarenhet av järnslagningar.

Rostande förankringsjärn och dubbar är en annan vanlig orsak till skador. När järnet rostar och utvidgar sig så sprängs stenen. Ett viktigt arbete är därför utbyte av beslag och dubbar av järn mot rostfritt stål.

Rengöring av vårdar kan ha olika syften. Ofta sker det i första hand av estetiska skäl. Som regel bör den på kulturhistoriskt värdefulla vårdar vara motiverad av hänsyn till att påväxt riskerar stenens fortbestånd (kalk- och sandsten) eller för att förbättra förståelsen av objektet och kunna tolka och uppleva inskriptioner eller utsmyckningar. Enklare rengöring kan göras med ljummet vatten med liten tillsats av såpa eller diskmedel och med mjuka borstar som inte repar. Lämplig tid för detta är tidig vår och sen höst då exempelvis lavar är mer aktiva och mjuka då. Vårdar av hårdare bergarter som granit kan rengöras med högtryckstvätt, men endast där inte förgyllning och dekorationer kan skadas. Vårdar med mycket högt kulturhistoriskt värde och påtaglig skadebild (pågående bortfall av stenmaterial eller sprickor) bör rengöras av konservator.

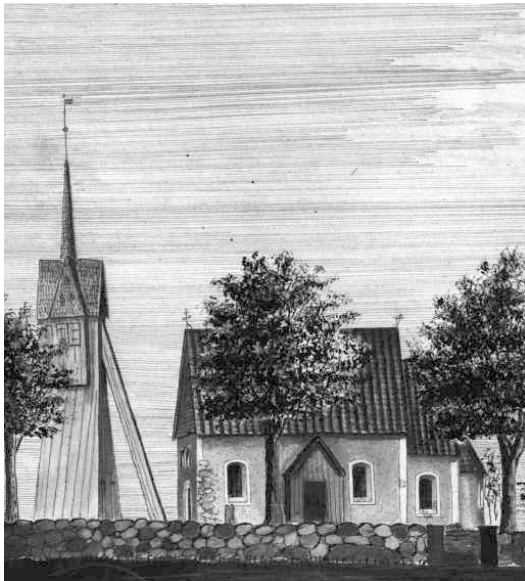
Marschaller och stearinljus kan avsätta sot eller stänk på gravvårdarna. Detta kan förebyggas genom att exempelvis använda lämpliga hållare.

Biologisk påväxt, troligen rödalger, på en gravvård på Villstads kyrkogård i Gislaveds kommun.

Kalksten har en förmåga att spjälka sig och spricka. Denna sten på Forserums kyrkogård i Nässjö kommun kräver insatser av en stenkonservator.

Torskinge kyrka, illustration av Erik Ihrfors, Smolandia Sacra.

Kyrkogården har tidigare omgärdats av en häck som växte ovanpå muren. Fotograf Paul Boberg, 1931.

Torskinge kyrka och kyrkomiljö

Torskinge socken ligger vid Bolmens strand, i de centrala delarna av det forna Finnvedens folkland. Socknen består till stor del av mossmarker som delar densamma i tre delar, Slättö i väster vid Storån, Hjälmäryd i söder vid Bolmen samt Torskinge och Gummarp på höjdryggarna i socknens centrala del. Invid Slättö finns en sandhed. Bygden har brukats sedan stenålder, varom såväl lösfynd som hållkistor vittnar. Fornlämningsbilderna är rik med bl.a. ett höggravfält en halv kilometer söder om kyrkan och vad som enligt traditionen varit en offerplats med namnet Torskullen sydost om kyrkbyn. Sockennamnet är belagt från 1427 och betydelsen är oklar, men har tidigt förknippats med gudanamnet Tor. Socknens största gård är Liljenäs med anor från medeltid, belägen vid Bolmen. Jord- och skogsbruk är de största näringarna. Åkerarealerna fick sin nuvarande utbredning i samband med Bolmenregleringen på 1940-talet.

Kyrkbyn är belägen där vägarna från Forsheda i norr, Dannäs i sydost och Ås i väster möts. Norr om kyrkbyn är åkermark och åt söder och väster svagt kuperad och stenbunden hagmark med sankpartier. Kyrka och kyrkogård ligger på en svag höjd vid norra sidan av vägen mot Ås. På motsatt sida är en stor asfalterad parkering och en f.d. skolbyggnad från 1876, nu församlingshem. Det är en länga med rödfärgad locklistpanel, 1950-talsfönster, veranda i snickarglädje och tegeltäckt sadeltak. Åt öster är en tillbyggd parallell länga från 1988, ritad av Rurik Bladh. Utförandet ansluter allmänt till den gamla delen. I slänten öster om kyrkogården står en ekonomilänga från tidigt 1900-tal med rödfärgad locklistpanel och sadeltak med betongpannor. I kyrkbyn ingår Klockaregården, som är f.d. prästgård med mangårdsbyggnad från 1870-talet, på en höjd väster om kyrkogården. Ytterligare två bostadshus av 1900-talskaraktär ingår i miljön. I sydväst ligger en hembygdsgård med några äldre byggnader.

Torskinge kyrka har tidigmedeltida ursprung. Det är en vitkalkad, spritputsad stenkyrka med ett smalare kor och absid, vilket ger en romansk karaktär som understryks av frånvaron av torn. Sadeltak på långhus och kor är tegeltäckta. 1705 tillbyggdes långhuset åt väster. Sakristia och vapenhus fick nuvarande tjärade spånklädsel i samband med en restaurering på 1950-talet. Den inklädda, rödfärgade klockstapeln med spåntäckt korstak tillkom 1678 och var ursprungligen öppen.

Kyrkogårdens historia

Kyrkogården har liksom kyrkan medeltida ursprung. Från denna tid kvarstår idag endast kyrkan. Föga är känt om kyrkogården innan 1800-talet. I en pastoratsbeskrivning från 1865 omnämns att man sedan 1862 utvidgat kyrkogården och omlagt hela ringmuren samt anskaffat nya portar till densamma. Under 1800-talet borde

även den nu närmast obefintliga trädkransen ha planterats, vilket var en vanlig åtgärd vid tiden för att, som man trodde, rena luften från farliga dunster. Kring 1900 eller en bit in på seklet fick kyrkogården i vanlig ordning en mer reglerad kvartersindelning med grusgångar. På fotografier från 1920- och 30-talen kan man se att större delen av gravarna hade grusad yta och omgärdades av häckar. Det var först vid denna tid som ytan norr om kyrkan började nyttjas. Tidigare hade kyrkans nordsida undvikits med anledning av negativa folkliga föreställningar kring denna. 1960 gjordes en stor utvidgning åt väster och längs ett stycke av den norra sidan. För projekteringen svarade trädgårdsarkitekt Ivar Andersson, Jönköping, som stått för många liknande arbeten under efterkrigstiden. Anläggandet krävde omfattande utfyllningsarbeten. Vid denna tid hade kyrkogårdsidealen vänt och alla gravar på nya kyrkogården gräsbesåddes. Under 1900-talets senare del har nästan alla grusbäddar satts igen på gamla kyrkogården. Likaså har de smala grusgångarna mellan gravraderna lagts igen. 1962 nedtogs två resliga gamla askar som växte innanför kyrkogårdsgrinden. Vid okänt tillfälle togs träden längs kyrkogårdens norra sida ned. 1983 tillgänglighetsanpassades gången mellan kyrkogårdsport och kyrkport. Trapporna vid kyrkogårdsmuren avlägsnades och gången gavs en jämn lutning med yta av betongplattor. 2006 anlades en liten minneslund i östra änden av norra utvidgningen.

Beskrivning av kyrkogården idag

Allmän karaktär

Torskinge kyrkogård är liten till sin utbredning och ger ett sammanhållet intryck där gränsen mellan den gamla och nya kyrkogården är klart markerad. Gamla kyrkogården har en rektangulär plan med kyrkan i mitten, riktad mot öster. Vid kyrkans västgavel står en klockstapel. Kvartersindelningen är något oregelbunden och rättar sig efter kyrka och klockstapel, men har överlag rätvinkliga former. Kyrkogårdens östra hälft består av tre kvarter som här benämns A. I sydväst är ett långsmalt kvarter och två små invid stapel och vapenhus som här benämns B. I väster är ett avlångt kvarter som här benämns C och norr om kyrkan ett rektangulärt kvarter som benämns D. Nya kyrkogården är något indragen från vägen och upptar en stor rektangulär yta väster om gamla kyrkogården med en utlöpare längs större delen av dess norra sida.

Omgärdning

Kyrkogårdens äldre del omges av en kallmurad stödmur från 1862. Den är ca 0,5-1,5 meter hög och består av kilade markstensblock i söder medan det är helt otuktad sten på övriga sidor. På murkrönet växer mossor. I de södra hörnen av muren är inbyggda trappor av granithällar. Stödmuren är bibehållen mot utvidgningen, men har

Kyrkogården hade under tidigt 1900-tal gravkullar, inramningshäckar samt ett fåtal gravvårdar av sten. Fotograf Dan Samuelsson, odaterat.

Idag har kyrkogården jämnats ut och domineras av en slät gräsyta med ett fåtal grusvårdar.

Ingången till kyrkogårdens utvidgning i väster med kraftiga grindstolpar och smidesgrind.

Två enkla mindre trappor är placerade i den gamla kyrkogårdens sydöstra och sydvästra hörn och utgör alternativa ingångar.

där en höjd om endast någon decimeter. Nya delen av kyrkogården omges av en ca 1 meter hög stödmur av kilad och tuktad marksten. Det är egentligen en skalmur som skjuter upp någon decimeter över kyrkogårdens yta. På murkrönet växer sedum. I det sydöstra hörnet sitter en stor håll som enligt en inskription låg i vapenhuset fram till 1902.

Ingångar

Kyrkogårdens äldre del har en ingång i söder, mitt för vapenhusporten. Denna omges av toppiga granitstolpar från 1862, vars smidesgrindar är borttagna. Nya delen har ett påkostat entréparti åt samma håll. Det består av två kraftiga stolpar av granitkvadrar med tälttaksformat krön, vilka bär en smidd pargrind med hjulkorsdekor. Innanför grinden är en trappa av kanthuggen granit med fogade stödmurar i samma utseende mot sidorna.

Vegetation

Endast spillror återstår av 1800-talets trädkrans. Utanför kyrkogårdens östra sida växer fem gamla askar i rad och väster om ingången en reslig gammal ask och en dito alm. Längs utvidgningens norra sida är en rad med sex lindar och utanför den södra tre stycken. Fem nya lindar är planterade längs dess västra sida. Längs gamla kyrkogårdens västra sida växer en måbärshäck. Prydnadsbuskar växer längs utvidgningens västra och södra sida. Hagtornshäckar används i rumsskapande syfte inom större delen av utvidgningen.

Gångsystem

Gamla kyrkogården har i hög grad kvar sina rätvinkliga grusgångar, vilket definierar gravkvarteren. Gången fram till kyrkporten är dock belagd med betongplattor. I övrigt är ytan runt kyrkan grusad med anslutande gångar. En gång har tidigare löpt längs med hela kyrkogårdsmuren, vilken under senare tid har blivit igenlagd och påverkat kyrkogårdens karaktär. Inom utvidgningens kvarter har tidigare funnits gångar med kalkstensplattor, vilka nu är borttagna.

Gravvårdstyper

Kyrkogården uppvisar gravkonst från 1700-talet fram till idag. De äldsta är av sandsten och vittnar om tiden innan den industriella gravstenstillverkningen. Framträdande är de stora gravvårdarna på de enskilda gravarna från förra sekelskiftet och mellankrigstiden. De äldre är resliga och har form av en obelisk eller bautasten. Med bestämmelser om maximihöjder på gravvårdar kring 1940 så blev formerna istället bredare. I båda fallen är de tydliga statusmarkörer, uttryck för sin tids individualism. Vanligaste materialet är svart granit. Som regel var dessa vårdar kopplade till en grusbädd med inramande häck eller stenram i samma material

som vårderna. I och med mellankrigstiden började fler och fler få råd att skaffa sig gravvård av sten, vilket gjorde att en enklare och mindre vårdtyp blev vanlig, den låga rektangulära. Mellan- och den tidiga efterkrigstidens vårdar gavs ofta klassiserande drag som tempelgavel eller kolonner. Under efterkrigstidens senare del blev vårdarna enklare i sina former samt mer och mer uniforma. Titlar användes mer sällan. Däremot bestod bruket att ange ortsnamn. Det begränsade utbudet av tillverkare, vilka ofta nyttjade samma kataloger, gav upphov till en viss schablonmässighet. En annan orsak till det enhetliga utförandet var tidens betoning av kollektivet och likheten inför Gud. Genomgående under hela 1900-talet har granit varit närmast allenarådande som material, under mellankrigstiden och följande decennier gärna den svarta graniten. Överlag har man under större delen av 1900-talet haft grusbädd till gravarna, med en inramande låg häck. Av detta återstår idag föga. Av allmänna linjen finns svaga spår. I allmänna linjen begravdes som regel det stora flertalet kostnadsfritt, den ene efter den andre allt efter frånfalle, d.v.s. kronologiskt. Vårdarna är enkla och små, inte sällan är de bara en liten platta. I flera fall har en vård rests först flera år senare.

Beskrivning av kvarter

Kvarter A

Allmän karaktär

Den gamla kyrkogården består av flera mindre kvarter som separeras av grusgångar. De olika delarna av kyrkogården har särpräglade drag, där kvarteren i öst, söder och i viss mån väster rymmer högresta vårdar medan det norra kvarteret samt i viss mån i väster förekommer småskaliga enklare vårdar av allmän linje karaktär.

Gravvårdstyper

De östra kvarteren uppvisar gravvårdar från de senaste drygt 100 åren. Den äldsta vårderna är från 1888 men kvarteren domineras av vårdar från mellan- och efterkrigstiden varav flera är familjegravar. Ett antal resliga vårdar från sent 1800-tal och tidigt 1900-tal markerar sig dock och betyder mycket för intrycket. Av särskilt intresse är ett gjutjärnskors från 1892. Särpräglad är den lilla vårderna över Gyllensvårdsska familjegraven som ursprungligen haft en grusbädd. Familjen ägde det gamla säteriet Hjälmaryd på 1800-talet. De låga rektangulära vårdarna daterar sig från 1930-talet till seklets slut. Några av dem har klassiserande formspråk med kolonner och frontoner medan andra har en stramare utformning. Med få undantag är det svart granit som gravvårdarna är tillverkade av, vanligen med polerad yta. Från sen tid finns ett iögonenfallande träkors. Titlar förekommer, men inte rikligt och inte alls under efterkrigstiden. Vanligast är

Sekundärt uppställda äldre gravvårdar är placerade längs kyrkans södra fasad.

Den gamla kyrkogården är upphöjd och omges av en stödmur av kilade stenblock från 1862.

Gångsystemet är till stora delar bevarat med raka grusgångar runt kyrkan. Den yttre gången längs med muren har dock under senare tid lagts igen.

På den gamla kyrkogårdens västra del har sentida vårdar tagit plats bland de äldre.

hemmansägare, vidare finns lantbrukare, kyrkovärd, murarmästare och trotjänarinna. "Musievårdarna" utgörs av två sandstenshällar med profilerat krön, från 1770 och 1705, en enkelt ristad granithäll, ett nygotiskt gjutjärnskors från 1868 och ett genombrutet gjutjärnskors från 1899.

De sydvästra kvarteren har ett blandat gravvårdsbestånd, men domineras av det sena 1800-talets och tidiga 1900-talets resliga vårdar. Särskilt framträdande är en häckomgårdad grusgrav, vänd mot entrégången. Inom denna reser sig en obelisk av svart granit från 1900 över kantorn och folkskolläraren L.P. Eriksson med fru samt en hög kolonn av grå granit från 1913 över J. Larsson med fru. Vidare finns en liten bok av marmor från 1895 över Emilia Andersson, född Eriksson. Kvarterets och kyrkogårdens andra grusbädd tillhör en storskalig vård från 1925 över makarna Nordlund, med tillhörande stenram. Fem resliga vårdar av svart granit är från 1894–1918, varav tre över kyrkovårdar. I övrigt rör det sig om låga rektangulära vårdar från främst 1940- och 50-talen i stram utformning, några med konstnärliga kvaliteter som den strama våarden från 1931 över konstsnickaremästare Chalander. Övriga förekommande titlar är volontärkorpralen, lantbrukaren och sjuksköterskan.

Det västra kvarteret domineras av låga, rektangulära vårdar från 1940-talet till 1980, några med klassiserande drag. Ett fåtal äldre vårdar markerar sig främst genom sin storlek. Här rör det sig bl.a. om en gavel till en grusgrav från 1905 över en godsägare Appelberg, en hög obelisk av röd granit från 1917, en rundbågig vård över en soldat från 1931 och en vinkelbruten dito över en urmakare från 1917 respektive en kyrkovärd från 1924. I några fall rör det sig om familjegravar. Ett antal enkla vårdar är helt klart delar av allmänna linjen och sträcker sig från 1914–22. Det är små plattor eller senare resta vårdar av den vanliga efterkrigstida modellen, antagligen införskaffade som ersättning för borttruttnade träkors. Titlar är sparsamt förekommande i kvarteret. Förutom redan nämnda finns hemmansägare och mjölnare.

Det norra kvarteret utgörs av låga vårdar från 1925–96 med tonvikt på 1930- och 40-talen. Materialet är övervägande svart granit. Ett antal av gravarna är familjegravar, medan några ensamgravar från 1933–34 i form av små plattor kan misstänkas vara allmänna linjegravar. Tre av de äldre gravarna har uppenbarligen haft grusbädd, varav en ännu har kvar en bit av stenramen. Några vårdar har ett klassiserande formspråk med kolonner och fronton. Titlar förekommer ytterst sparsamt, här finns en byggmästare, en hemmansägare, en kyrkovärd och en prost. Ensam vid sakristian i sydost står ett smideskors från 1834 över komministern J G

Hultgren med tidstypiskt psalmbokscitat. Placeringen kan vara ursprunglig, eftersom prästerskapet inte sällan försökte föregå med gott exempel och började låta gravsätta sig på kyrkogårdens fruktade nordsida.

Kulturhistorisk bedömning och karaktär

De östra kvarterens gravvårdsbestånd är varierat och speglar de senaste 100 åren. Genom sitt läge vid koret och mot landsvägen är det ett typiskt köpegravsområde, med stor andel familjegravar. Därigenom har området en stor betydelse för intrycket av kyrkogården. Flertalet vårdar är från 1900-talets förra hälft och svart granit är det dominerande materialet, till vilket man bör ta hänsyn vid nytillskott. Det kulturhistoriska värdet är dock främst knutet till enskilda vårdar. Ett antal resliga vårdar från förra sekelskiftet ger dynamik åt kyrkogården och ett historiskt djup åt området i fråga, till dessa kan även räknas ett gjutjärnskors. Kvarteren består i övrigt av främst låga, uniforma vårdar som till skillnad från de högresta vårdarna återspeglar ett mer kollektivt ideal. Ett antal vårdar har ursprungligen haft grusbädd. Det nord-östra kvarteret är föga utnyttjat, vilket kan hänga samman med äldre folkliga föreställningar om kyrkogårdens nordsida. De fåtaliga titlarna berättar främst om hemmansägare.

De sydvästra kvarteren med sitt välexponerade läge mot landsvägen utgör ett typiskt köpegravskvarter med flera högresta vårdar från förra sekelskiftet. Dessa speglar den tidens individualism i kontrast mot de låga vårdarna från 1940- och 50-talen, vilka är uttryck för ett förändrat ideal. Särskilt framträdande är folkskollärare Erikssons häckinramade grusgrav vid gången mot kyrkporten, kyrkogårdens enskilt mest karaktärsskapande grav. Det är också den ena av de två grusgravar som bevarats. Det är av stor vikt att grusgravarna bibehålles, dels för deras karaktärsskapande verkan, dels för deras pedagogiska värde som exempel på en från länets kyrkogårdar nästan försvunnen gravsed. Kvarteret har stor betydelse för upplevelsen av kyrkogården och de resliga äldre vårdarna bör bevaras på plats. Detta gäller även yngre vårdar som genom titlar berättar om olika yrken eller har konstnärligt värde.

Det västra kvarteret har delvis ett förflutet som allmän linje och resterna av denna berättar historien om socknens bredare folklager, de som ej hade råd med en köpegrav. Allmänna linjen är relativt sällan bevarad på länets kyrkogårdar. Det var dock inget renodlat allmänt kvarter för här finns även ett fåtal mer påkostade vårdar från tidigt 1900-tal som bildar en påtaglig kontrast mot de idag dominerande låga vårdarna från efterkrigstiden, vilka sannolikt ersatt allmänna linjegravar. Titlar förekommer främst bland de äldre vårdarna och berättar om såväl gångna tiders yrken som sociala skillnader i socknen.

Smideskorset med den ovanliga placeringen av inskriptionsplattan restes över komministern Hultgren år 1834 och är den äldsta bevarade vårdan på kyrkogårdens norra del.

Den sydvästra delen av den gamla kyrkogården präglas av högresta vårdar, vilka är typiska för köpegravskvarteren.

Den västra utvidgningen från 1960 har en tidstypisk utformning med rumslig indelning med häckar. Vårdarna är mellanhöga och placerade i raka rader.

De olika kvarteren har ett tydligt formspråk i vårdarnas utformning, längs den norra delen ligger en rad av gravhällar.

Det norra kvarteret präglas helt av mellan- och efterkrigstidens låga vårdar, som regel av svart granit. Det rör sig om såväl familje- som ensamgravar. Den enda bevarade äldre vården är ett smideskors över en komminister. Det kulturhistoriska värdet ligger främst i den relativa enhetligheten i höjd och material hos vårdarna, samt i enstaka vårdar som genom titel berättar något om socknens historia.

Kvarter B

Allmän karaktär

Nya kyrkogården från 1960 består av tre gravrum som skiljs åt av rätvinkliga hagtornshäckar. De båda i väster utgörs av nord-sydliga gravrader vända mot öster. Det norra upptas till sin västra ände av öst-västliga gravrader vända mot norr. Den östra delen är outnyttjad så när som på en rad längs gamla kyrkogårdsmuren. Längst i öster är en liten askgravlund med grusad och stenskod yta, avskärmad med en häck.

Gravvårdstyper

Vårdarna utgörs av efterkrigstidens vanliga, låga typer med rektangulär form. Storleken är enhetlig, och materialet utgörs av främst röd och grå granit. De daterar sig från 1964 till idag. Bland de äldre från 1960- och 70-talen, som finns i det sydöstra gravrummet, är enhetligheten i form påtaglig och utförandet tämligen stramt. Ett flertal har karaktäristiska bokstäver och siffror av koppar. Titlar förekommer bara på de äldsta vårdarna från 1964–1966: sjuksköterska, mjölnare, rörläggare och hemmansägare. Ortsnamn är däremot vanligt på hela utvidgningen. Raden vid kyrkogårdsmuren består av liggande, rektangulära hällar från 1969 till idag, varav en över en folkskollärare.

Kulturhistorisk bedömning och karaktär

Nya kyrkogården från 1960 speglar genom sina raka rader av enhetliga vårdar efterkrigstidens och folkhemmets kollektivistiska kyrkogårdsideal där titlar lyser med sin frånvaro. Detta är en karaktär som är vanlig på landets kyrkogårdar. Det kulturhistoriska värdet ligger i vårdarnas enhetliga storlek och den övergripande rumsliga struktur som ges av hagtornshäckarna. Nyttillskott bör i västra delen söka anpassa sig efter storleken på befintliga vårdar. Askgravlundens i öster är ett uttryck för vår samtids förändrade gravseder.

Händelsehistorik

1200-tal

Kyrkogården anläggs.

1862

Utvidgning, omläggning av kyrkogårdsmur och ordnande av ny port. (JLM)

1960

Kyrkogårdsutvidgning åt väster och norr. Trädgårdsarkitekt Ivar Andersson, Jönköping. (JLST)

1962

Nedtagning av askar innanför kyrkogårdsentré. (JLM)

1983

Handikappanpassning av entré. (JLST)

2006

Askgravlund.

Kulturhistorisk bedömning av kyrkogården i dess helhet

Torskinge kyrkogård har liksom kyrkan medeltida ursprung. Kyrkogården består av en äldre del och en yngre från 1960 i väster och norr. Den äldre delen är en typisk liten landsbygdskyrkogård med den tornlösa kyrkan i centrum. Den omges med en i sin helhet bibehållen stödmur, som därmed även markerar övergången mot utvidgningen. Av en tidigare trädkrans återstår endast en rad med gamla askar och två karaktärsskapande gamla träd väster om ingången. Kyrkogårdens gamla del genomlöps av rätvinkliga grusgångar som definierar gravkvarteren. Bevarandet av dessa grusytor är desto viktigare med tanke på att nästan alla grusgravar lagts igen. Grus som markbeläggning har en hundraårig tradition på landets kyrkogårdar. Eftersom kyrkogården är relativt liten kommer den gamla delen att domineras av de köpegravskvarter som upptar södra hälften, mellan kyrkan och landsvägen. Det blandade gravvårdsbeståndet där domineras av de högresta vårdarna från 1800-talets slut och 1900-talets början. Dessa återspeglar den tidens individualism i kontrast mot efterkrigstidens låga vårdar, vilka till antalet är lika närvarande. Gemensamt är dock det nästan allennarådande bruket av svart granit som gravstensmaterial. Detta bör man ta hänsyn till vid nytillskott. Det är på kyrkogårdens södra sida som de enda två bevarade grusgravarna finns, vilka därmed får ett extra högt värde ur bl.a. pedagogiskt perspektiv. De ger en bild av hur många gravar såg ut fram till det sena 1900-talets rationaliseringar. Särskilt karaktärsskapande för denna del av kyrkogården är den ena av grusgravarna med sina två storskaliga vårdar, väl exponerade mot gången till kyrkan, en av de mest statusfyllda platserna.

På västra och norra delen av kyrkogården dominerar mellan- och främst efterkrigstidens låga vårdtyper, vittnande om en förskjutning från betoningen av individen till kollektivet. Det västra kvarteret har inslag av ett fåtal äldre vårdar, såväl påkostade familjegravar som enkla allmänna linjegravar. Dessa har var för sig ett värde och berättar om de sociala skillnaderna inom socknen under tidigt 1900-tal. Det norra kvarteret är mer enhetligt och där är det åter den svarta graniten som är vanligast. Den norra delen av kyrkogården togs i bruk först under 1900-talet och är ännu till viss del outnyttjad, därmed återspeglade forna tiders negativa föreställningar kring kyrkans nordsida. Särskilt intresse på kyrkogårdens äldre del tilldrar sig fyra vårdar i smides- och gjutjärn samt tre 1700-talsvårdar, varav flertalet är samlade vid kyrkomuren. Dessa är värdefulla representanter för den hantverksmässiga framställningen av gravvårdar innan industrialismen och under dess första tid. Utvidgningen från 1960 ansluter i väster och norr till den gamla delen, men ligger något lägre. Den omges av stödmurar och har ett påkostat entréparti med smidesgrind.

Trädrader av lind omsluter utvidgningen på alla sidor utom mot gamla kyrkogården. Grusgångar binder samman de båda delarna. Med sina raka rader av låga moderna vårdar är utvidgningen en fortsättning på efterkrigstidens och folkhemmets kollektivistiska ideal. Intrycket är därmed enhetligt. Detta är en vanlig karaktär på landets kyrkogårdar. Ett värde finns dock i den storleksmässiga enhetligheten och framför allt de rumsskapande hagtornshäckarna. En nyanlagd minneslund i östra änden speglar det sena 1900-talets förändrade gravsed.

Titlar förekommer tämligen sparsamt på kyrkogården. De som finns berättar om hemmansägare och vanliga yrkesroller eller förtroendeposter samt sociala skillnader i socknen under 1800- och 1900-talet. Därmed utgör dessa vårdar historiska dokument, värda att bevara.

På en kyrkogård är det naturligt att gravvårdar och gravrätter ändras. Det är dock viktigt att man i den långsiktiga förvaltningen är uppmärksam på att bevara de olika delarnas karaktär och att gravvårdar från olika tider finns representerade.

Att tänka på i förvaltningen av kyrkogården

- Stödmurar, smidesgrindar, trädrader och enstaka äldre träd, häckar och grusgångar är väsentliga delar av kyrkogårdens karaktär och därmed viktiga att vidmakthålla.
- Äldre vårdar (fram till ca 1940) och vårdar med titel utgör viktiga inslag i kvarteren på gamla kyrkogården. Därmed är det av vikt att de bevaras, helst på plats. Detta gäller framför allt den södra delen som även är känslig för nytillskott. Vårdar äldre än 1850 och järnkors skall finnas med på kyrkans inventarieförteckning.
- De båda grusgravarna bör bibehållas i befintligt skick.
- Kvarter B har en tydlig och tidstypisk rumsindelning med häckar, gångar men även en välbevarad struktur för olika gravvårdstyper.

Administrativa uppgifter

Jönköpings läns museums dnr:..... 2019-112
Beställare:..... Forshedabygdens församling
Inventering och rapportansvarig:..... Charlotte Mårland
Rapportgranskning:..... Anders Franzén
Län:..... Jönköpings län
Kommun:..... Värnamo kommun
Socken:..... Torskinge socken
Fastighetsbeteckning:..... Torskinge kyrkogård,
Torskinge 4:2, 4:4

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Arkiv

Antikvarisk-topografiska arkivet, Stockholm (ATA)

Jönköpings läns museum (JLM)

Tryckta källor och litteratur

Haas, Jonas. 2005. *Torskinge kyrkogård, Kulturhistorisk karakterisering och bedömning. Torskinge socken i Värnamo kommun. Jönköpings län, Växjö stift*. Jönköpings läns museum, Byggnadsvårdsrapport 2007:15.

Hellman, Caroline. *Västbo-krönika i ord och bild*. Växjö, 1944.

Kulturhistorisk utredning för Värnamo kommun. Landsbygden. Jönköping, 1984.

Rogberg, Samuel. *Historisk beskrifning om Småland*. Karlskrona, 1770.

Svenskt ortnamnslexikon. Uppsala, 2003.

Sverige. Geografisk beskrivning. Del IV. Stockholm, 1931.

Sveriges bebyggelse. Landsbygden. Jönköpings län IV. Uddevalla, 1957.

Urval Kulturhistorisk värdefulla gravar

Kriterier vid kulturhistorisk bedömning

Vid den kulturhistoriska bedömningen av gravanläggningarna på en begravningsplats utgår man från ett antal kriterier. Målet är att urvalet av de utvärderade gravarna skall spegla gravkulturen i vid bemärkelsen inom en begravningsplats, men i förlängningen också inom ett vidare område.

Utformningen av en gravanläggning har stor betydelse vid bedömningen av det kulturhistoriska värdet. Vårdar som är påkostade, hantverksmässigt utförda, estetiskt framstående, särskilt anspråkslösa eller anknyter till en lokal tradition är ofta särskilt intressanta. Gjutna gravkors i bruksbygder är exempel på en sådan lokal tradition. Man bör också spegla alla samhällsgruppers gravskick, att bevara ett sammanhållet område med gravar som ingår i allmänna linjen kan vara viktigt.

Gravanläggningar som har inskrifter som anger titel och hemvist på den begravda berättar mer om gravplatsen än om dessa uppgifter saknas. Ibland finns också citat från Bibeln eller psalmboken eller bara en referens till ett citat. Ju fler uppgifter som står angivna desto större samhällsvärde har gravvården.

Ibland är gravvårdar resta över betydelsefulla personer eller personer som haft en tydlig anknytning till församlingsarbetet, exempelvis präster, klockare, kyrkvårdar och skollärare. Detta kan förstärka det kulturhistoriska värdet på en gravvård.

Industriellt framställda gravstenar bär ibland någon form av märkning från tillverkaren. Att veta varifrån stenen kommer och vem som tillverkade den höjer gärna det kulturhistoriska värdet.

Efterkrigstidens gravskick kan upplevas enahanda och likformigt. Det finns dessutom en väldigt stor mängd gravvårdar av likande typer på länets kyrkogårdar. Det är inte rimligt att bevara dessa i lika hög grad som äldre gravvårdar, men det är ändå angeläget att ett urval av dessa bevaras som exempel från detta skede.

Förutom själva gravstenen så består många gravplatser av även gravramar, häckar, växtlighet osv. Dessa tillhör har ofta tagits bort, men när de är bevarade finns det särskild anledning att dessa tas med i urvalet.

Klass 1

Avser gravplatser med mycket högt kulturhistoriskt värde. Dessa bör bevaras på plats och utan förändringar.

Klass 2

Avser gravplatser med högt kulturhistoriskt värde. Dessa bör i första hand bevaras på plats och utan förändring. Det kan dock vara möjligt att återanvända en vård för att bibehålla en karaktär på en del av kyrkogården, med fördel används då ett typsnitt anpassat till vårdens karaktär. I undantagsfall är det möjligt att flytta vårderna om det är personhistoria eller titel som är det intressanta.

Gravnr.	Beskrivning/år	Inskription	Antikvarisk bedömning/urval	Fotografi
3-4	Mellanhög vård i svart granit med slipad dekor.	TROTJÄNARINNAN GERTRUD ERIKSSON *1884 †1949 FÄRLE	Klass 1 Tidstypisk vård med slipad dekor. Titel, hemvist.	
13-14	Hög vård i svart granit med slipad dekor.	J.E. DJERFS FAMILJEGRÄV	Klass 1 Tidstypisk vård med slipad dekor.	
21-22	Mellanhög vård i svart granit med slipad dekor.	MURAREMÄSTARE OTTO JOHANSSON FAMILJEGRÄV	Klass 1 Tidstypisk vård med slipad dekor. Titel.	
40-41	Gjutjärnskors utan dekor, inskription på två sidor. Gjuteristämpel, Åminne bruk.	HÄR HVILAR HEMMANSÄGAREN JOHAN JOHANNESSEN FRÅN SÖDRA GUMMARP *1823 †1892 ESAIAS 57. K. 2. V SYNDARNE STANNA: STANNA: STANNA: PILGRIM SKYNDA: SKYNDA: SKYNDA:	Klass 1 Karaktärsskapande gjutjärnskors. Titel, hemvist, bibelreferens samt vers. Vårdar av gjutjärn bör tas upp på kyrkans inventarieförteckning.	
46-47	Hög vård i svart granit med slipad dekor. Sättning i gården.	F.D. KYRKOVÅRDEN JOHANNES KNUTSSON *1858 †1936 HISTRUN MARIA KNUTSSON *1849 †1927 FIL. 3:13-14 JE. 40:7-8	Klass 1 Tidstypisk vård med slipad dekor. Titel, bibelreferenser.	

48–49	Hög vård i svart granit med slipad dekor.	HEMMANSÄGAREN K.A. SVENSSON SVENSTORP *1858 †1927 SV. PS. 369 V.3 HUSTRUN KAJSA SVENSSON *1863 †1948 SV. PS. 575 V.1	Klass 1 Tidstypisk vård med slipad dekor. Titel, hemvist, psalmboksreferens.	
60	Mellanhög vård i svart granit med slipad dekor.	HEMMANSÄGAREN HJALMAR NORÉN *1881 †1954 HANS MAKAS ESTER NORÉN *1884 †1965 HJÄLMARYD SV PS 577	Klass 1 Tidstypisk vård med slipad dekor. Titel, hemvist.	
75-77	Hög korsformad vård i svart granit.	KARL ANDERSSONS FAMILJEGRAV GÅRDET	Klass 2 Tidstypisk högre vård.	
89–91	Hög vård i svart granit med slipad dekor.	HÄR VILAR J.P. MAGNUSSON GÖSBO *1833 †1896 KAROLINA SVENSD:R *1844 †1910 SONEN S.E. JOHANSSON *1868 †1894 SV. PS. 472 ELOF JOHANSSON GÖSEBO GUD SOM HAVER BARNEN KÄR	Klass 1 Tidstypisk vård med slipad dekor samt mindre barnvård. Hemvist, psalmboksreferens samt bön.	

143-144	Hög vård i svart granit med slipad dekor.	MINNE AF SVEN PETERSSON HJEMARYD *1806 †1888 OCH HANS HUSTRU KAJSA ANDERSSON *1811 †1901 D. PS 90:10	Klass 1 Tidstypisk vård med slipad dekor. Titel, bibelreferenser.	
140-141	Mellanhög smal vård i svart granit. Tidstypisk plantering med funkia.	K.J. LORENTSSON SLÄTTÖ MATSAG. *1881 †1910 ES. 43:25	Klass 1 Tidstypisk vård med slipad dekor. Hemvist, bibelreferens.	
154-155	Mellanhög vård i svart granit med slipad dekor.	HEM-ÄG JOHAN EMIL PETERSSON *1862 †1937 HUSTRUN ANNA LOVISA PETERSSON *1866 †1947 GÅSBO	Klass 1 Tidstypisk vård med slipad dekor samt mindre barnvård. Titel, hemvist.	
156-157	Hög vård i svart granit med slipad dekor.	LANDBRUKAREN JOHAN MAGNUS ANDERSSON FR. HJÄLMARYD *1831 †1911 HANS MAKAS MARIA SVENSDOTTER *1837 †1892 SV. PS. 254	Klass 1 Tidstypisk vård med slipad dekor samt mindre barnvård. Titel, hemvist, psalmboksreferens.	
160	Låg diagonal gavelvård i svart granit med infästning för dubbla urnor eller dylikt.	GYLLENSVÄRDSKA FAMILJEGRAFVEN	Klass 1 Ovanligt utformad familjevård, ursprungligen placerad på grusgrav.	

163	Mellanhög smal vård i svart granit med slipad dekor.	WILHELM PETTERSSON *1900 †1921 FR. GÖSBO ESAIA 55 KAP. 8–9	Klass 1 Tidstypisk vård med slipad dekor. Hemvist, bibelreferens.	
205	Mellanhög vård i svart granit.	ADOLF JOHANSSON *1883 †1977 HILMA VIKTORIA JOHANSSON *1884 †1959 BERGET	Klass 2 Tidstypisk vård, hemvist. Donation til kyrkan.	
269–270	Mellanhög vård i rosa granit.	GODSÄGARE F. TH. APPELBERG *1859 †1905 MED MAK GERDA ÖRTENHOLM *1848 †1932	Klass 1 Tidstypisk kraftigare vård, titel.	
275–278	Hög vård i svart granit med slipad dekor.	URMAKAREN AUG. LORENTZSON SLÄTTÖ FAMILJEGRÄV	Klass 1 Tidstypisk högre vård. Titel, hemvist.	
279–280	Obelisk i röd granit.	J. BENGTTSSON GUMMARP UDDAGÅRD *1829 †1920 O.H.H. *1833 †1917 syr. B. 3:14–17	Klass 1 Tidstypisk högre vård. Hemvist, bibelreferens.	

283-284	Mellanhög smal vård i svart granit.	MJÖLNAREN NILS JONSSON *1840 †1917 HUSTRUN MAGDALENA *1842 †1932 SLÄTTÖ	Klass 1 Tidstypisk mindre vård. Titel, hemvist.	
297-298	Mellanhög vård i grå granit.	ALMA ERIKSSON *1897 †1963 JOSEF ERIKSSON *1894 †1980 EFJEBO	Klass 2 Tidstypisk vård, hemvist. Donation till kyrkan.	
305	Låg smal vård i svart granit med slipad dekor.	GOTTFRID JOHANSSON *1858 †1921 ÅBO	Klass 1 Tidstypisk småskalig vård.	
306	Liten diagonalit ställd häll i svart granit med slipad dekor.	AUGUSTA EDSTRÖM *1867 †1922	Klass 1 Tidstypisk småskalig vård.	
307-308	Låg vård i svart granit med slipad dekor.	K.W. GREEN *1873 †1963 MARIA GREEN *1878 †1922	Klass 1 Tidstypisk småskalig vård.	

308A	Liten håll i svart granit med slipad dekor.	KARL PETTERSSON *1907 †1924	Klass 1 Tidstypisk småskalig vård.	
309–310	Hög vård i svart granit med slipad dekor.	KYRKOVÄRDEN ALBERT ANDERSSON *1878 †1924 EFJEBO HUSTRUN LOVISA ANDERSSON *1872 †1936	Klass 1 Tidstypisk högre vård.	
318–319	Hög vård i svart granit med slipad dekor.	F.D. SOLDATEN J.A. FORS FAMILJEGRAV LINDHOLMEN 1931 PS. NO 654	Klass 1 Tidstypisk högre vård.	
324–325	Hög vård i svart granit med slipad dekor.	MINNE AF HEMMANSÄGAREN JOHAN PETTERSSON *1829 †1905 HUSTRUN EVA ERIKSDOTTER *1833 †1904 FR. EFJEBO	Klass 1 Tidstypisk högre vård.	
377–378	Mellanhög vård i svart granit med slipad dekor.	L.A. PETTERSSON *1851 †1939 HANS MAKÅ ANNA MARIA *1851 †1943 SÖDREGÅRD	Klass 1 Tidstypisk vård. Hemvist.	

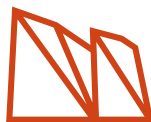
379-381	Mellanhög vård i svart granit med slipad dekor och lägre flyglar.	HEMMANSÄGAREN ENOCK JOHANSSONS FAMILJEGRAV MATTSAGÅRD SV. PS. 744	Klass 1 Tidstypisk vård. Titel, hemvist, psalmboksreferens.	
382-384	Mellanhög vård i svart granit med slipad dekor.	ERIK MÅNSSON *1859 †1941 SV. PS. 579 AMANDA MÅNSSON *1862 †1950 SV. PS. 336 FÄRLE	Klass 1 Tidstypisk vård. Psalmboksreferenser, hemvist.	
433-434	Mellanhög vård i grå granit med slipad dekor.	LANTBREVBÄRAREN DAVID ANDERSSON *1902 †1959 EDITH ANDERSSON *1902 †1965 BÄCKALYCKAN JOH. 3:16	Klass 2 Efterkrigstida vård. Titel, hemvist, bibelreferens.	
437-438	Hög vård i grå-svart granit med slipad dekor.	MINNE EFTER F.D. KYRKVÄRDEN ANDERS JONASSON SLÄTTÖ SKATTEGÅRD *1821 †1897 OCH HANS HUSTRU KRISTINA LARSDOT. *1828 †1897	Klass 1 Tidstypisk högrest vård med slipad dekor. Titel, hemvist.	
440A-B	Hög vård i svart granit.	F. KYRKVÄRDEN LORENTZ LARSSON SLÄTTÖ UDDAG. *1848 †1920 H.H. STINA KAJSA *1839 †1918	Klass 1 Tidstypisk högrest vård. Titel, hemvist.	

441A-B	Hög vård i svart granit.	MINNE EFTER JOHAN ERIKSSON SLÄTTÖ MATSG. *1825 †1919 O.H.H. MARIA *1832 †1894 VILEN I FRID!	Klass 1 Tidstypisk högre vård med slipad dekor. Titel, hemvist.	
450-451	Hög vård i svart granit med slipad dekor.	MINNE AF MAGNUS MÅNSSON BROTET. *1828 †1901 HANS HUSTRU ANNA JONASDOTTER *1826 †1899	Klass 2 Tidstypisk högre vård med slipad dekor.	
452-453	Grusgrav med stenram, gavelvård i rosa granit med låga flyglar.	MAKARNA JOHAN EMANUEL NORDLUND *1854 †1932 STINA CHARLOTTA NORDLUND *1868 †1925 JES. 54:10	Klass 2 Tidstypisk grusgrav med gavelvård.	
463-465	Mellanhög vård i svart granit	KONSTSNICKAREMÄSTARE JOHANNES CHALANDER SANDAHÅLL, HJÄLMARYD *1844 †1931 1. H. MARIA PERSSON *1855 †1900 2. H. INGA BENGTSOON (VILAR Å BÄCKE KYRKOGRÅRD, DALSLAND) *1860 †1947 SYSTEMER ELISA ANDERSDOTTER *1854 †1875	Klass 1 Tidstypisk familjevård. Titel, hemvist.	
475-476	Mellanhög vård i grå granit, efterkrigstida vård.	VOLONTÄRKORPRALEN SVEN-JOHAN THORELL *1871 †1901 HANS HUSTRU IDA THORELL *1869 †1962 SV. PS. 323	Klass 2 Efterkrigstida vård. Titel, psalmboksreferens.	

483-485	Grusgrav med tre vårdar av olika uttryck och ålder. Kolonn i rosa granit, diagonalt monterad uppslagen bok troligen av vit marmor samt hög svart vård med slipad dekor.	JOHANNES LARSSON 1844 – 1915 KRISTINA LARSSON F. ERIKSSON 1849 – 1923 EMILIA ANDERSSON F. ERIKSSON 1863 – 1895 KARL RUDOLF KANTORN OCH FOLKSKOLLÄRAREN L.P. ERIKSSON *1821 †1900 HANS MAKAS LENA JOHANNESDOT. *1821 †1870	Klass 1 Grusgrav med tre generationers vårdar. Titlar - skolan och kyrkan.	
493-496	Hög vård i svart granit med slipad dekor.	H.V. KARL JOHAN MAGNUSSON OCH H.H. KATARINA MAGNUSSON ELOF ANDERSSON OCH H.H. HANNA ANDERSSON DÖTTTRARNA GRETA ANDERSSON SJKSKÖTERSKAN LILLY ANDERSSON *1897 †1934 FR. BACKEGÅRD JOH. 3:16	Klass 2 Tidstypisk högre vård med slipad dekor.	
499-500	Hög vård i svart granit med slipad dekor.	A.G. PETTERSSON *1849 †1937 HUSTRUN MARIA PETTERSSON *1843 †1927 PS. 490 FAMILJEGRÄV	Klass 2 Tidstypisk högre vård med slipad dekor.	
501-502	Mellanhög vård i rosa granit med bokstäver och dekor i metall.	PROSTEN MARTIN NORDLUND *1893 I TORSKINGE † 1976 AGDA NORDLUND *1894 I TORSKINGE †1974 SV. PS. 469	Klass 1 Tidstypisk efterkrigstida vård. Titel – verksam vid Torskinge kyrka.	
503	Smideskors krönt av gjutjärnsplatta.	STOFTET AF KOMMINISTERN JOH: GUST: HULTGREN FÖDD DEN 25 JULI 1800 DÖD DEN 15 JULI 1834 PAULI BREF TILL ROM 14 C. 18 V. SÅ HVILA I WÄLSIGNELSE DU GODE TROGNE TJENARE. GACK I DIN HERRAS GLÄDJE IN OCH LÖNEN FÖR DIN MÖDA FINN. SV. PS. 495 V. 1	Klass 1 Ovanligt utformad järnvård krönt av namnplattan. Titel – verksam vid Torskinge kyrka.	

-	Förindustriell handhuggen dubbelvård av sandsten.	HÄR WILAR CARL ERICKSON OCH MÄRTAPERSDOTER FRÅN SLÄTTÖ NORRGÅRD CAL ERICKSON FÖDA 1697 DEN 5 OC IDER DÖDA 1770 DEN 19 AGVSTI I HOK LICATE TAF 2 TIMOT 478 IAG HAFWER KÄMPAT EN GOD KAMP IAG HAFWER FULBORDAT LOPPET IAG HLLIT RONA HÄREFTER ÄR MIG FÖRWARATT FERDIGHETENES KRONA	Klass 1 Förindustriell handhuggen vård. Vårdar äldre än 1850 bör inkluderas på kyrkans inventarieförteckning.	
-	Förindustriell vård av sandsten krönt av ängel. Spjälkad sten med bortfall av dekor och text.		Klass 1 Förindustriell handhuggen vård. Vårdar äldre än 1850 bör inkluderas på kyrkans inventarieförteckning.	
-	Förindustriell handhuggen granitvård.	EMS 1759	Klass 1 Förindustriell handhuggen vård. Vårdar äldre än 1850 bör inkluderas på kyrkans inventarieförteckning.	
-	Gjutjärnskors, högre gotisk modell.	HÄR HVILAR HUSTRUN BRITTA LARSDOTTER FRÅN BJÖRKÖ *1829 †1868 JOH:S UPP 4 CAP 2 V. MATH 24 C 44 V. 1ST CORINTH 7 CAP 29, 30, 31 V.	Klass 1 Gjutjärnskors med dekor i relief. Äldre vårdar av järn bör inkluderas på kyrkans inventarieförteckning.	
-	Gjutjärnskors, genombruten dekor.	KAROLINA MALMGREN FRÅN GUMMARP *1838 †1899 JES 62:19, 20	Klass 1 Gjutjärnskors med genombruten dekor. Äldre vårdar av järn bör inkluderas på kyrkans inventarieförteckning.	

År 2019 genomfördes en kulturhistorisk inventering av alla gravar på Torskinge kyrkogård. Föreliggande rapport presenterar inventeringen och ger ett förslag till bevarandeplan.

Byggnadsvårdsrapport 2021:18
JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM